

haastattelut

Jyväskylä nykykulttuurin tutkimuksen keskuspaikka

Jyväskylän ydinkeskustassa, uuden torikeskuksen kaupallisuutta vilisevän liikekujan naapurista löytyy pitkien käytävien toimistohuoneisto.

Tutkijakammioihin lokeroitumista on hillitty kodikkaasti sisustetulla hallitilalla, joka on varustettu isolla neuvottelupöydällä, kirjahyllyillä ja nojatuoleilla.

Paikka on suomalaisen nykykulttuurin tutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimusyksikkö.

Vuonna 1983 toimintansa käynnistänyt yksikkö on vajaan vuosikymmenen aikana kasvanut kunnioitusta herättäväksi tietämyksen keskuksiksi. Toiminta ei kuitenkaan rajoitu pelkästään yksikön sisälle. Se sai jo perustamisensa aikoina kylkiäisekseen Suomen Akatemian kulttuurin tutkimuksen verkoston ja Jyväskylän yliopistossa toimivan kulttuurin tietopalvelun. Yksikön piirissä onkin mahdollista käydä vilkasta valtakunnallista vuoropuhelua kulttuurintutkimuksen nykytilasta.

Itse Jyväskylän tutkimusyksikkö työllistää vajaan kymmenen henkilöä mutta tutkimuksen verkostoon kuuluu jo kolmisensataa eri tieteenalojen tutkijaa.

Monitieteellisyys alusta lähtien

Yksikön tehtävänä on luoda lisäedellytyksiä monitieteisille tutkimushankkeille, jotka koskevat taidepohjaista kulttuuria ja populaarikulttuuria.

”Jo alusta lähtien yksikön tarkoituksena oli pyrkiä monitieteellisyteen kattamalla kulttuurin eri ilmiöitä ja yhdistelemällä lähestymistapoja”, kuvailee yksikköä johtava dosentti ja erikoistutkija Katarina Eskola.

Tutkimusyksikössä kulttuuritoiminta käsitellään hyvin laajasti. Se pitää sisällään niin nykykulttuurin, kulttuurihallinnon ja kulttuuripolitiikan kuin kulttuurin tuotannon ja käytön. Yksikkö tutkii nykykulttuuria sekä kulttuurite-

oreettisena ilmiönä että eri alojen sovellutuksina. Kun tutkimuksessa yhdistetään sekä sisällöllinen että tuottamisen puoli, voidaan kulttuurin tuotteita tutkia sekä hyödykkeinä että ihmisten muodostamien merkitysten kautta. Tuottaminenkin pitäisi Eskolan mukaan mieltää myös merkitysten tuottamiseksi ja antamiseksi erilaisille symboleille.

Kohdekentän ohella kulttuurintutkimuksessa on kysymys myös lähestymistavasta.

”On tärkeää, ettei eletä laput silmillä ja tarkastella asioita vain yhdestä lähtökohdasta. Samaa ilmiötä voi tarkastella eri tieteenalojen lähtökohdista, ottaa mukaan laajempia tulkintoja ja nivoa tutkimuksia synteetisomaisesti yhteen”, Eskola painottaa.

”Humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen kulttuurintutkimuksen uusi liitto jättevöittää nyt tutkimusta teoreettisesti ja terävöittää sen menetelmiä”.

Kulttuurintutkimus mahdollistaa Eskolan mukaan lisäksi humanistien välisen ryhmätyön, joka on ollut vähäistä ”perinteisemmällä” tieteenaloilla.

Eskola itse toimii sosiologian dosenttina Jyväskylän ja Helsingin yliopistossa, mutta itse yksiköllä ei ole opetusvelvollisuutta. Sen tutkijoita työllistävät myös monet asiantuntija- ja luttamustehtävät. Yksikkö järjestää kuitenkin vapaamuotoista seminaariopetusta.

Läpimurto vasta 80-luvulla

Kulttuurintutkimuksen asema ei aina ole ollut yhtä ruusuihin kuin nyt. Läpimurto tapahtui vasta 1980-luvulla. Taiteensosiologiaan liittyvä opetus ja tutkimus olivat 1960- ja 1970-luvuilla lausuntoineen ja tutkimuksen ohjaamistehävineen yliopistoissa marginaalisessa asemassa, eikä niitä pidetty tärkeinä esimerkiksi kirjallisuuden tai sosiologian laitoksilla.

”Tutkimuksen ilmapiiri on nyt avartunut. On ryhdytty tutkimaan sekä matalaa että korkeaa, arkea ja juhlaa. On opittu ja myönnetty, että ”vähäpätöisilläänkin” kulttuurin ilmiöillä on oma mielekkyytensä”, Eskola tunnustaa.

Tällaisia ”vähäpätöisinään” pidettyjä tutkimusaiheita ovat mm. lastenkulttuuri, viihdekirjallisuus ja pop-musiikki. Suomessa elokuvan tutkimuskin on joutunut kauan taistelemaan olemassaolonsa oikeutuksesta. Ala sai vasta äskettäin ensimmäisen apulaisprofessorinsa Turun yliopistoon.

Uuden tutkimusyksikön käynnistäminen oli Eskolan mukaan hitaasti lämpenevää, eikä yksikön tulevaisuuden mahdollisuuksien ihmettelijöistä ollut pulaa. Vuosien kuluessa tilanne on kuitenkin selvästi parantunut. Yksikön vakinaiseen henkilökuntaan kuuluu nykyään erikoistutkija, kaksi tutkijaa ja toimistos sihteeri. Toisen tutkijan virka

on ”uunituore” ja alkoi maaliskuun alussa. Tällä hetkellä yksikössä on lisäksi kolme erilaisin apurahoin työskentelevää sekä valtionhallinnon harjoittelijoita, jotka toimivat tutkimusta avustavissa tehtävissä.

Yksikkö on pienempi kuin esimerkiksi Tampereen työelämän tutkimusyksikkö tai koulutussosiologian tutkimusyksikkö Turussa.

”Me teemme aika vähän tilaustöitä. Kulttuuri-instituutiolla olisi kyllä halua asioiden tutkittamiseksi, mutta ei rahaa”, Eskola tunnustaa.

Läheinen suhde populaarikulttuuriin

Tutkimusyksikössä on tutkittu paljon myös populaarikulttuuria, kuten audiovisuaalisuutta, elokuvaa, viihdekirjallisuutta ja kevyttä musiikkia. Erityisesti tähän kulttuurin osa-alueeseen perehtynyt yksikön tutkimusassistentti Kimmo Jokinen toteaa, ettei populaarikulttuuria ole pidetty erityisen tärkeänä tutkimuskohteena. Viime vuosina kiinnostus on kuitenkin selvästi lisääntynyt.

”Populaarikulttuurin ja muun kulttuurin, esimerkiksi ns. korkea- tai taidekulttuurin, välinen raja on tietenkin aina ollut keinotekoinen”, Jokinen myöntää.

Hänen mielestään nykykulttuurin yksi tunnusomaisia piirteitä on se, että kulttuurin kategorisointi ylhäiseen ja alhaiseen, korkeaan ja populaariin on tullut entistä vaikeammaksi. Se vaikuttaa, jos mahdollista, entistäkin keinotekoisemmalta. Populaarikulttuuri on nähtävä aina suhteessa johonkin toiseen. Se määritellään aina esimerkiksi asettamalla jokin sitä ”parempi”, esimerkiksi korkeakulttuuri tai aito taide.

”Ja totta on sekin, että myös populaarikulttuurissa on hyvää ja huonoa — kuten kaikessa muussakin kulttuurissa”, Jokinen arvioi.

Yksikön populaarikulttuuria käsittelevissä tutkimuksissaan ei ole tarkoitus tehdä pelkästään teosanalyyssejä. Tutkimusasetelmissä tärkeänä on pidetty myös sen tuotantoa ja vastaanottoa. Esimerkiksi populaarikulttuurin ja markkinoiden välinen suhde on niin läheinen, että asiaa on hyödyllistä tutkia myös kulttuurin taloustutkimuksen perspektiivistä.

Yksikkö syntyi tarpeen pohjalta

Nykykulttuurin tutkimusyksikön perustaminen ajoittuu vuoden 1983 paikkeille. Hanke lähti liikkeelle Jyväskylän yliopiston humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen tutkijoiden piirissä liikkuneista ajatuksista ja pohdintoista. Kulttuuria käsittelevän tutkimuksen nähtiin olevan pahasti hajallaan ja mietittiin, miten tilanne saataisiin korjatuksi. Kulttuurintutkimukselle suunniteltiin apulaisprofessoria lahjoitusvirkana. Apulaisprofessorin sijasta uusi

virka nimettiin kuitenkin erikoistutkijaksi, joka samalla toimisi uuden yksikön johtajana. Eskola nimitettiin virkaan.

Jyväskylän kaupunki rahoitti yksikön työtä suunnittelemaan ja kehittämään nimitetyn tutkijan palkkauksen viiden ensimmäisen vuoden aikana. Myös Suomen Akatemia tuki uuden yksikön ja sen rinnalle perustetun kulttuurin tietopalvelun toimintaa ennen kuin niiden rahoitus siirtyi enenevästi yliopiston vastuulle.

Jo suunnitteluvaiheessa pyrittiin Eskolan mukaan varmaan, ettei uudesta yksiköstä tulisi mitään yliopiston yhden laitoksen laajentumaa. Yksikön piti ottaa huomaansa useampi kulttuurin alue.

Tutkimusyksikön toimintaan liittyy olennaisena osana vuonna 1984 perustettu Suomen Akatemian kulttuurin tutkimuksen verkosto, jonka toiminta organisoidaan yksiköstä käsin. Katarina Eskola on toiminut verkoston puheenjohtajana sen perustamisesta lähtien. Verkoston nykyinen sihteeri Annikka Suoninen on yksikön tutkija.

Verkoston tavoitteena on toimia kulttuurintutkimusta harjoittavien tutkijoiden yhdyssiteenä ja jatkokoulutusyhteisönä. Pääosa verkoston yli 300 jäsenestä on humanisteja ja yhteiskuntatieteilijöitä, mutta jäseniä on lähes kaikilta tieteenaloilta. Mukana on sosiologeja, kirjallisuustutkijoita, lääketieteilijöitä, metsätieteilijöitä ja arkeologeja. Verkosto järjestää valtakunnallisia tutkijatapaamisia ja seminaareja kulttuurintutkimuksen eri alueilta. Seminaarien teemat valitaan verkoston jäsenten tutkimuskiinnostusten mukaan.

Yksikkö on myös tutkijoiden epävirallinen jatkokoulutuspaikka, jossa yhteisiä ongelmia käsitellään eri tieteenalojen näkökulmasta.

”Kulttuurin markkinat ja merkitykset”

Yhdeksi nykykulttuurin tutkimuksen tärkeäksi alueeksi on nousemassa kulttuurin tuottamisen taloudellisia edellytyksiä, levitystä, keskittymistä ja rakennemuutosta tutkiva kulttuurin taloustiede. Kansainvälisesti tämä alue on ehtinyt herättää jo suurtakin mielenkiintoa, mutta on vielä tuntematonta Suomessa.

Kulttuurin taloustieteeseen Jyväskylän yksiköllä on yhteyksiä Helsingin kauppakorkeakoulun kanssa käynnistyneen yhteisen tutkimusprojektin kautta. Tutkimushankkeessa ”Kulttuurin markkinat ja merkitykset” yhdistetään liiketaloudellinen, kansantaloustieteellinen, sosiologinen ja kirjallisuustieteellinen näkökulma kulttuurin muutosten tarkasteluun.

Hanke on jaettu kahtia siten, että Helsingissä tutkitaan kulttuurin tavaratuotantoa ja markkinoita ja Jyväskylässä tuotteiden vastaanottoa, kulutuksen muuttumista ja vaiku-

tuksia.

Konkreettista reseptiotutkimusta on tehty kirjallisuuden, elokuvan, teatterin, musiikin ja kuvataiteen alueella. Television vastaanottoa on tutkittu pienten lasten ja heidän vanhempiensa kannalta. Projekteista on valmistunut noin 130 julkaisua.

Helsingin kauppakorkeakoulussa tutkimus on voimakkaasti henkilöitynyt apulaisprofessori Liisa Uusitaloon. Alan tutkiminen edellyttää Eskolan mielestä hyvää taloustieteellistä koulutustaustaa.

"Innostuneita kulttuurin taloutta käsittelevien opinäytetöiden tekijöitä on kauppakorkeakoulussa myös löytynyt", Eskola tietää.

Julkaisusarja jo 25. niteessä

Nykykulttuurin tutkimusyksikön ulospäin näkyvintä osaa edustaa oma vuonna 1986 käynnistynyt julkaisusarja, jonka 25. nide ilmestyi helmikuussa. Nimestään huolimatta "Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja" -sarja ei sulje pois kulttuuri- ja sosiaalhistoriallisia tutkimuksia, jos ne liittyvät modernin kulttuurin syntyvaiheisiin. Julkaisujen teemat eivät ole kaikkein perinteisimpiä: sarjassa on käsitelty kultalevyjä, hittilistoja, vanhoja kirjoja, julkaisematonta kirjallisuutta, uuden Tuntematon sotilas -elokuvan vastaanottoa.

Katarina Eskola ei pidä yksikön tutkimuskenttää mitenkään "kevyenä", mutta myöntää, että jotkut teemat ja lähestymistavat saattavat olla uusia. Yksikkö on julkaissut tutkimuksia, joiden aihepiiriin joku muu ei olisi välttämättä tarttunut. Toisaalta tietyssä aihepiirissä voi "kevyemmästäkin" tehdä "raskaampaa". Esimerkiksi moni keittokirjoihin ja resepteihin tottunut kotirouva tai ruokatoimittaja sai varmaan palan kurkkuunsa Johanna Mäkelän ruokasosiologisesta tutkimuksesta, joka käsittelee ruokaa, sen merkkijärjestelmää, historiallista prosessia ja merkkijärjestelmän kiinnittymistä yhteiskunnan rakentamiseen.

Julkaisusarjassa ilmestyy sekä yksikön omia tutkimuksia että muualta tarjottuja, yksikön tutkimuslinjaan niveltäviä tutkimuksia, jotka valitaan asiantuntija-arvioiden perusteella.

Julkaisusarjan tutkimuksista otetaan 500-700 kappaaleen painos, jota Eskola pitää varsin isona tieteellisen painoksen kokona.

"Meneikki on ollut keskimäärin varsin hyvä. Joidenkin tutkimusten suosiota ei edes osattu etukäteen aavistaa."

Tuorein esimerkki on vuoden 1954-87 hittilistoja käsittelevä Juha Lassilan tutkimus "Mitä Suomi soittaa", jonka painos loppui heti alkuunsa. Tutkimus ilmestyi viime vuonna.

Eskola kuvailee tutkimussarjaa verraten kunnianhimo-

"Tutkimuksen ilmiöpiiri on avartunut. Nyt tutkitaan sekä arkea että juhlaa ja myönnetään, että "vähäpätöisillään" kulttuurin ilmiöillä on oma mielekkyytensä", sanoo Nykykulttuurin tutkimusyksikön johtaja dosentti Katarina Eskola.

seksi hankkeeksi. Tarkoitus on välttää yliopistollista julkaisusarjaa, joka levityksen puutteessa uhkaa jäädä suppean piirin tietoon.

Suomesta muualle Eurooppaan

Mikä on Nykykulttuurin tutkimusyksikön suunta 90-luvulla? Katarina Eskola toteaa, että kulttuuristen symbolien tuottamista ja uudelleentuottamista koskevassa tutkimuksessa on jatkossakin koeteltava niitä menetelmiä, joilla ilmiöitä voidaan selittää ja ymmärtää.

Maailma muutoksineen asettaa konkreettisia haasteita. Kulttuurintutkijatkaan eivät voi ummistaa silmiään ympäristöongelmilta. Heidän työnsä lähtökohdaksi tulee yhteiskunnan ja kulttuurin rinnalle myös kolmas taso, luonto.

”On odotettavissa, että suomalaisessa kulttuurintutkimuksessa siirrytään jatkossa enenevästi kansalliselta kansainväliselle tasolle. Yksikössä on 90-luvulla tarkoitus tutkia paitsi kansallista kulttuuria myös kulttuurien kohtaamista kansainvälistyvässä nykymaailmassa”, ennustaa Eskola.

Viime vuosikymmenellä yksikössä tutkittiin kansallisesta perspektiivistä kulttuurin muutoksia toisen maailmansodan jälkeen. Tällä vuosikymmenellä pyritään käynnistämään tutkimushanke, jossa selvitetään kulttuurien vuorovaikutusta ja välitymistä.

Kansainvälinen näkökulma on tärkeä myös suomalaisen kulttuurin ymmärtämisen kannalta. Suunnittelu- ja esitutkimusvaiheessa oleva tutkimushanke ”Kulttuurin tulkintasaännöt kahdeksassa Euroopan maassa” liittyy Suomen ja Euroopan integraatioon, ja sen tavoitteena on kuvata teoreettisesti ja empiirisesti kulttuurien kohtaamista 1990-luvun Euroopassa. Keskeisenä tavoitteena on selvittää, millä tavoin erityyppiset kulttuurin piirteet muuntuvat siirtyessään yhdestä yhteiskunnasta ja kulttuuriympäristöstä toiseen.

Kirjasto lehden kustantajana

Jyväskylän yliopisto käynnisti vuonna 1983 nykykulttuurin valtakunnallisen tiedotustoiminnan ja loi kulttuurin tietopalvelun. Sitä hoitaa yliopiston kirjasto ja sen kustantama Kulttuurintutkimus-lehti.

Akatemian kokeilusta syntymänsä saanut lehti on suomalaisten nykykulttuurin tutkijoiden yhdysside ja kulttuurintutkimuksen tiedonvälittäjä. Se on omaperäinen tapa yhdistää aikakauslehti, tieteen tiedotus ja kirjasto.

Neljästi vuodessa ilmestyvää lehteä kustantaa ja jakaa Jyväskylän yliopiston kirjasto ja julkaisee Nykykulttuurin tutkimusyksikön lisäksi Jyväskylän yliopiston kulttuurin tietopalvelu ja Akatemian kulttuurin tutkimuksen verkosto.

”Kirjasto lehden kustantajana on suomalaisittain varsin harvinainen ilmiö”, myöntää päätoimittaja Vesa Niinikangas. Vuosia jatkunut taival on hänestä kuitenkin hyvä osoitus siitä, että kirjasto voi hyvinkin osallistua tiedon tuottamiseen ja popularisoimiseen.

”Tieteen tiedotuslehti”

Niinikangas määrittelee Kulttuurintutkimuksen tieteen tiedotuslehdeksi. Sen sivuilla näkyvät niin tutkimusideat, tutkimukset kuin niiden arvioinnitkin. Lehden monitiete-

sydestä kertovat sen edustamat runsaat kaksikymmentä tutkimusalaa ja -suuntausta.

”Saatu palaute osoittaa, että lehti on vakiinnuttanut asemansa. Sehän on itseasiassa ainoa kulttuurintutkimusellinen julkaisu”.

Toimitusrytmi on nopea ja lehti pystyy hyvin seuraamaan kulttuurin tutkimuksen viimeisimpiä virtauksia. Koska juttuja ei jää varastoon, ne eivät ole kolmea kuukautta vanhempia.

”Varastossa on vain ideoita”, myöntää päätoimittaja.

Niinikangas vastaa koko lehden yksimiehisestä toimituskunnasta ja myös ideoi sisältöä ja hankkii aineistoa. Ulkopuolinen tarjonta on tosin kaiken aikaa lisääntynyt. Mm. verkoston jäsenet kirjoittavat ajankohtaisista tutkimuksistaan.

Lehteä painetaan noin 1300 kappaletta, josta jakeluun menee runsaat tuhat. Maksettuja tilauksia on kuutisensataa. Lehti on alkanut herättää mielenkiintoa myös tutkijapiirien ulkopuolella.

”Tekokustannukset on pyritty minimoimaan. Lehti toimitetaan desktop publishingilla ja painetaan yliopiston monistamossa. Tilausmaksuilla on kulut saatu kutakuinkin peitetyiksi”, Niinikangas laskeskelee.

Kulttuurintutkimuksen voima on Niinikangan mukaan uusien näkökulmien avaamisessa ja uusien tulkintojen esittämisessä. Hän uskoo, että kulttuurintutkimuksen ote tulee entisestään syvenemään.

”Kulttuurintutkimus ei ole mikään ohimenevä muotiaalto, vaan esimerkiksi jo sosiologiassa keskeistä aluetta. Tutkimuksessa on myös pystytty puuttumaan useisiin ajankohtaisiin poliittisiin kysymyksiin.”

Niinikangas on kahden tuolin mies. Päätoimittajuuden ohella hän toimii tietopalvelun informaattikkona. Informaatikon työn osuus on näistä kahdesta huomattavasti pienempi.

Tietopalvelusta on tullut entistä enemmän koulutusta ja konsultointia kun tietokannat ovat muuttuneet mikrokäyttöisiksi ja tutkijat voivat selailla niitä itsenäisesti. Informaatikon tehtävänä onkin sopivien tietokantojen seulominen maailmalta.

Humanististen tietokantojen aineisto on tekstivoittoista eikä tiedon kuvaus ja haku ole kovin eksaktia. Tällaisessa tilanteessa onkin parempi, että tiedon tarvitsija itse tulkitsee tarvitsemansa tiedon.

*Teksti ja kuvat:
Heikki Kuutti*